

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه تاریخ
پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: تاریخ اسلام
عنوان:
دلایل فروپاشی خلافت اموی
استاد راهنما :
دکتر حمیدرضا صفا کیش کاشانی
استاد مشاور :
دکتر محمدرضا قنادی
پژوهشگر :
رضا قاسمی قزلجه
بهار ۱۳۹۱

تقديم به:

همسر و فرزندان عزيزم

ريحانه ، زهرا ، فاطمه و

محمد حسين

سپاس نامه

مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا

به حکم ادب و به رسم ماندگاری سپاس ، پس از تقدیم نهایت اخلاص به ساحت کبریایی ایزد منان که با بیان قسم به قلم در قرآن کریم بر علم و عالم ارج نهاد و سپس یادی از همه فرهیختگان عرصه دانش و تحقیق خصوصاً جناب آقایان دکتر حمید رضا صفاکیش و دکتر محمد رضا قنادی و همچنین دکتر محمد سپهری که مهربانانه و صادقانه دست نیاز نگارنده را فشردند و به چشمان منتظر او نه نگفتند ، به صمیم قلب و از سر ارادت تشکر و قدردانی می نمایم. همچنین از جناب آقای محمد پروانه همکار بزرگواریم در وزارت امور خارجه که در تمامی مراحل در امور تایپ و ویرایش و... از کمک به اینجانب دریغ ننموده اند.

سختی راه پژوهش حاضر را حاصل صبوری و بردباری همسر گرامی و فرزندانم می دانم که مشقتش را کاستند و اینجانب را وامدار و مدیون خود ساختند و درآورد این توشه سهیم گشتند.

از مساعدت های متصدیان کتابخانه های تخصصی وزارت امور خارجه، دانشگاه شهید بهشتی ، کتابخانه و موزه ملک ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی ، که با همیاری و همکاری خود ، مرا در به سر انجام رساندن این مجموعه یاری رساندند ، تشکر می نمایم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **رضا قاسمی قزلبچه** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی **۸۹۰۶۶۲۴۹۰** در رشته تاریخ اسلام که در تاریخ **۱۳۹۱/۴/۱۸** از پایان نامه خود تحت عنوان : **دلایل فروپاشی خلافت اموی با کسب نمره ۱۷.۵۰ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :**

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و درموردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پائین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : **رضا قاسمی قزلبچه**

تاریخ و امضاء : **۱۳۹۱/۴/۲۷**

بسمه تعالی

درتاریخ ۱۳۹۱/۴/۱۸

دانشجوی کارشناسی ارشد رضا قاسمی قزلجه از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره ۱۷.۵ به حروف هفده و نیم و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

چکیده

با طلوع اسلام، قبایل پراکنده جزیره العرب گرد هم آمدند و رهبری امت جدید برخلاف رویه های قدیم انتخاب رئیس درعرب بر محور ارزشهای اسلامی گردید پیامبر با تاسیس حکومت اسلامی سنت های جدیدی را بنیان نهاد. اما مدت کوتاه ده ساله زمانی نبود تا بتواند هنجارهای نهادینه شده و دیرینه عرب را منسوخ کند. لذا به محض رحلت پیامبر پاره ای از سنت های جاهلی از نو سر بر آورد، که امویان در رجعت به آن تبحر بسیار داشتند.

از اینرو تاریخ تشکیل بنی امیه به سال ۴۱ هجری پس از صلح نامه بین معاویه و امام حسن (ع) بر می گردد و علیرغم مصالحه که قرار شد ابتدا معاویه و بعد از ایشان دو باره امام حسن (ع) خلافت نمایند ولی معاویه به هیچگدام از مفاد صلح نامه عمل ننمود.

اولین تحول بزرگی که با تأسیس حکومت جدید ایجاد شد تغییر مقر حکومت از مدینه به شام بود (البته توسط امام علی (ع) به کوفه منتقل شده بود) و علت آن این بود که بزرگترین دشمنان بنی امیه در عراق بودند و صحابه و همه پیروان و خاندان رسول الله (ص) در مدینه و مکه بودند فلذا اینان اجازه ایجاد حکومت و کاخ سبز و... را به معاویه نمی دادند و معاویه در واقع انتخاب زیرکانه ای می کند و توانست در زمان کمی تمامی مخالفین را سرکوب و یا تطمیع نماید و در نهایت برای یزید در زمان حیات خود بیعت گرفت و خلافت را به سلطنت موروثی تبدیل گردانید و پس از یزید فرزندش بنام معاویه نیز ۶ ماه خلافت نمود. سپس کناره گیری کرد و پس از آن شاخه مروانیان به حکومت رسیدند و تا سال ۱۳۲ هجری ادامه داشتند که در نهایت توسط عباسیان با وعده عدالت و با شعار الرضا من آل محمد (ص) ساقط شدند. البته ایرانیان در این امر نقش بسزائی داشتند.

سخن کوتاه اینکه این پژوهش در پنج فصل با بخشهای مختلف به دنبال بررسی نحوه به قدرت رسیدن و عملکرد هر یک از خلفای اموی و در نهایت چگونگی سقوط این سلسله پرداخته است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	کلیات
۱.....	بیان مسئله.....
۱.....	اهمیت موضوع پژوهش و انگیزه انتخاب آن.....
۲.....	سوالات مطروحه در پژوهش.....
۲.....	فرضیه.....
۳.....	منابع و روش تحقیق.....
۸.....	قلمرو و محدودیت ها.....
۱۰.....	مقدمه.....
	فصل اول :
۱۵.....	۱-۱-۱ ویژگیهای جغرافیایی شبه جزیره عربستان.....
۱۷.....	۱-۱-۱-۱ تقسیمات سرزمین های عربستان.....
۱۸.....	۱-۱-۱-۱-۱ - تهامه.....
۱۸.....	۱-۱-۱-۱-۲ - حجاز.....
۱۸.....	۱-۱-۱-۱-۳ - عروض.....
۱۹.....	۱-۱-۱-۱-۴ - نجد.....
۱۹.....	۱-۱-۱-۱-۵ - یمن.....
۱۹.....	۱-۱-۲ آب و هوا عربستان.....
۲۰.....	۱-۲ قوم عرب.....
۲۱.....	۱-۲-۱-۱ تقسیمات قوم عرب.....
۲۲.....	۱-۲-۱-۱-۱ - عرب بائده.....
۲۳.....	۱-۲-۱-۱-۲ - عرب عاریه.....
۲۴.....	۱-۲-۱-۱-۳ - عرب مستعربه.....

- ۳-۱- سیاست و حکومت در عربستان جنوبی ۲۵
- ۳-۱-۱ حکومت معین ۲۶
- ۳-۲-۱ حکومت حضرموت ۲۶
- ۳-۳-۱ حکومت قتبان ۲۷
- ۳-۴-۱ حکومت سبائیان ۲۸
- ۳-۵-۱ حکومت حمیریان ۲۹
- ۳-۶-۱ مهاجرت قبایل جنوبی به شمال ۳۱
- ۳-۷-۱ حیات اقتصادی عربستان جنوبی ۳۲
- ۳-۸-۱-۱ کشاورزی ۳۲
- ۳-۷-۲-۱ تجارت در عربستان جنوبی ۳۲
- ۳-۸-۱-۲ ادیان عربستان جنوبی ۳۳
- ۳-۸-۱-۱ ستاره شناسی ۳۳
- ۳-۸-۲-۱ یهودیت در عربستان جنوبی ۳۴
- ۳-۸-۳-۱ مسیحیت در عربستان جنوبی ۳۵
- ۴-۱- مشخصات طبیعی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی عربستان شمالی ۳۶
- ۴-۱-۱ دین و اعتقادات ۳۸
- ۴-۲-۱ اوضاع اجتماعی و اقتصادی عربستان قبل از ظهور اسلام ۳۹
- ۴-۳-۱-۱ قبیله ۳۹
- ۴-۴-۱-۱ وضع اجتماعی ۴۱
- ۴-۵-۱-۱ تجارت ۴۲
- ۴-۶-۱-۱ حکومت های شمال شبه جزیره ۴۲
- ۴-۶-۱-۱-۱ نبطیان ۴۳
- ۴-۶-۲-۱-۱ تد مریان ۴۵
- ۴-۶-۳-۱-۱ حمیریان ۴۶
- ۴-۶-۴-۱-۱ غسانیان ۴۷
- ۴-۶-۵-۱-۱ کندیان ۴۸

فصل دوم :

- ۲-۱ - نگاهی اجمالی به تاریخ امویان ۵۱

۵۲.....	۲-۲ - سلسله سفیانی .....
۵۳.....	۲-۳ - معاویة بن ابی سفیان .....
۵۴.....	۲-۳-۱ - تشکیل خلافت اموی .....
۵۵.....	۲-۳-۲-۱ - انتصاب حکام از طرف معاویه .....
۵۶.....	۲-۳-۳-۲ - حکومت کوفه .....
۵۷.....	۲-۳-۴ - حکومت بصره .....
۵۷.....	۲-۳-۵ - حکومت مدینه و مکه .....
۵۷.....	۲-۳-۶ - حکومت مصر .....
۵۸.....	۲-۳-۷ - ماجرای زیاد بن ابیه و معاویه .....
۶۰.....	۲-۳-۸ - روش سیاسی معاویه .....
۶۲.....	۲-۳-۹ - امنیت داخلی در دوره معاویه .....
۶۳.....	۲-۳-۱۰ - مبارزه با تشیع در روزگار معاویه .....
۶۶.....	۲-۳-۱۱ - فتوحات اسلامی در زمان معاویه .....
۶۷.....	۲-۳-۱۲ - فتوحات شرق .....
۶۷.....	۲-۳-۱۳ - نبرد با رومیان .....
۶۹.....	۲-۳-۱۴ - فتوحات در شمال آفریقا .....
۶۹.....	۲-۳-۱۵ - نهادهای حکومتی در زمان معاویه .....
۷۰.....	۲-۳-۱۶ - ولایت عهدی یزید و موروثی شدن سلطنت .....
۷۱.....	۲-۳-۱۷ - مرگ معاویه .....
۷۲.....	۲-۴ - یزید بن معاویه .....
۷۲.....	۲-۴-۱ - سیاست داخلی یزید بن معاویه .....
۷۵.....	۲-۴-۲ - واقع حره .....
۷۶.....	۲-۴-۳ - عبدالله بن زبیر در مکه .....
۷۷.....	۲-۴-۴ - مرگ یزید .....
۷۷.....	۲-۵ - معاویه بن یزید بن معاویه .....
۷۸.....	۲-۵-۱ - علت کناره گیری معاویه ابن یزید از حکومت .....
۷۸.....	۲-۵-۲ - نحوه کناره گیری معاویه از حکومت .....

۸۰..... ۲-۵-۳ - تعیین جانشین برای معاویه ابن یزید ابن معاویه .....

۸۰..... ۲-۵-۴ - مرگ معاویه بن یزید .....

فصل سوم

۸۳..... ۳-۱ - سلسله مروانیان .....

۸۶..... ۳-۲ - مروان بن حکم بن ابی العاص بن امیه بن عبدشمس بن عبدمناف (۶۴-۶۵ ه.ق).....

۸۷..... ۳-۲-۱ - اوضاع شام در سال ۶۴ هجری .....

۸۸..... ۳-۲-۲ - اجلاس جابیه .....

۸۹..... ۳-۲-۳ - جنگ مرج راهط .....

۹۰..... ۳-۲-۴ - مرگ مروان .....

۹۰..... ۳-۳ - عبدالملک بن مروان بن حکم معروف به ابوالولید (۸۶-۶۵ ه.ق) .....

۹۱..... ۳-۳-۱ - مواجهه عبدالملک با طوفان های سیاسی .....

۹۲..... ۳-۳-۲ - حجاج بن یوسف ثقفی .....

۹۳..... ۳-۳-۳ - عبدالملک و دورقیب قدرتمند .....

۹۴..... ۳-۳-۴ - جنبش شیعیان در عراق .....

۹۴..... ۳-۳-۵ - قیام توا بین .....

۹۶..... ۳-۳-۶ - قیام مختارثقفی .....

۹۹..... ۳-۳-۷ - عبدالملک و فتح عراق و حجاز .....

۱۰۲..... ۳-۳-۸ - قیام ابن اشعث .....

۱۰۴..... ۳-۳-۹ - فتوحات در شمال آفریقا .....

۱۰۵..... ۳-۳-۱۰ - گسترش تمدن اسلامی در زمان عبدالملک .....

۱۰۶..... ۳-۳-۱۱ - مرگ عبدالملک .....

۱۰۷..... ۳-۴ - ولیدبن عبدالملک بن مروان بن حکم (۹۶-۸۶ ه.ق) .....

۱۰۸..... ۳-۴-۱ - گسترش فتوحات اسلامی در زمان ولید بن عبدالملک .....

۱۰۸..... ۳-۴-۲ - فتح ماوراء النهر .....

۱۰۸..... ۳-۴-۳ - فتح سند .....

۱۰۹..... ۳-۴-۴ - فتوحات در روم .....

۱۰۹..... ۳-۴-۵ - فتوحات در شمال آفریقا .....

- ۱۱۰..... ۳-۴-۶ - اسپانیا (اندلس) .....
- ۱۱۲..... ۳-۴-۷ - فتح اندلس .....
- ۱۱۴..... ۳-۴-۸ - معرکه وادی لکّه .....
- ۱۱۴..... ۳-۴-۹ - موسی بن نصیر دراندلس .....
- ۱۱۶..... ۳-۴-۱۰ - گسترش اصلاحات داخلی.....
- ۱۱۷..... ۳-۴-۱۱ - گسترش مسجد نبوی .....
- ۱۱۷..... ۳-۴-۱۲ - مسجد جامع اموی .....
- ۱۱۷..... ۳-۴-۱۳ - مرگ ولید بن عبدالملک .....
- ۱۱۸..... ۳-۵ - سلیمان بن عبدالملک (۹۹-۹۶ ه.ق) .....
- ۱۱۹..... ۳-۶ - عمر بن عبدالعزیز (۱۰۱-۹۹ ه.ق) .....
- ۱۲۹..... ۳-۷ - یزید بن عبدالملک (یزید دوم ۱۰۵-۱۰۱ ه.ق) .....
- ۱۲۹..... ۳-۷-۱ - اوضاع داخلی در زمان یزید بن عبدالملک .....
- ۱۲۹..... ۳-۷-۲ - شورش یزید بن مهلب .....
- ۱۳۱..... ۳-۷-۳ - مرگ یزید دوم .....
- ۱۳۲..... ۳-۸ - هشام بن عبدالملک (۱۲۵-۱۰۵ ه.ق) .....
- ۱۳۶..... ۳-۹ - ولید بن یزید بن عبدالملک (۱۲۶-۱۲۵ ه.ق) .....
- ۱۳۸..... ۳-۱۰ - یزید بن ولید بن عبدالملک (۱۲۶-۱۲۶ ه.ق) .....
- ۱۴۶..... ۳-۱۱ - ابراهیم بن ولید بن عبدالملک (۱۲۷-۱۲۶ ه.ق) .....
- ۱۴۷..... ۳-۱۲ - مروان بن محمد (۱۳۲-۱۲۷ ه.ق) .....

فصل چهارم:

- ۱۵۰..... ۴-۱ - اوضاع سیاسی و اجتماعی در عهد امویان .....
- ۱۵۰..... ۴-۱-۱ - سازمان سیاسی امویان .....
- ۱۵۰..... ۴-۱-۱-۱ - خلافت .....
- ۱۵۱..... ۴-۱-۱-۱-۱ - مناصب شرعی دینی .....
- ۱۵۲..... ۴-۱-۱-۱-۲ - مناصب درگاهی پادشاهی .....

- ۱۶۰..... ۴-۱-۱-۳ - نظام چند ولیعهدی
- ۱۶۲..... ۴-۱-۱-۲ - امارت
- ۱۶۵..... ۴-۱-۲ - طبقات اجتماعی در عهد امویان
- ۱۶۵..... ۴-۱-۲-۱ - اشراف
- ۱۶۶..... ۴-۱-۲-۲ - رعیت
- ۱۶۷..... ۴-۱-۲-۳ - موالی
- ۱۶۹..... ۴-۱-۲-۳-۱ - قوانین مخصوص موالی در دوره امویان
- ۱۷۲..... ۴-۱-۲-۳-۲ - نقش موالی در جامعه اموی
- ۱۷۵..... ۴-۱-۲-۳-۳ - موالی در سازمانهای امویان
- ۱۷۷..... ۴-۱-۲-۴ - بردگان
- ۱۸۰..... ۴-۳-۱ - مبانی مشروعیت امویان
- ۱۸۳..... ۴-۱-۳-۱ - عربیت مبانی نخست خلافت امویان
- ۱۸۵..... ۴-۱-۳-۲ - تلاش برای کسب مشروعیت دینی توسط بنی امیه
- ۱۹۱..... ۴-۲ - اوضاع اقتصادی در عهد امویان
- ۱۹۱..... ۴-۲-۱ - سازمان مالی امویان
- ۱۹۲..... ۴-۲-۱-۱ - منابع مالی امویان
- ۱۹۲..... ۴-۲-۱-۱-۱ - درآمدهای عمومی یا اموال فیء
- ۲۰۲..... ۴-۲-۱-۱-۲ - درآمدهای با مصارف اختصاصی یا صدقات
- ۲۰۸..... ۴-۲-۲ - اصلاحات مالی
- ۲۰۸..... ۴-۲-۲-۱ - معاویة بن بن ابی سفیان
- ۲۱۰..... ۴-۲-۲-۲ - عبدالملک بن مروان
- ۲۱۲..... ۴-۲-۲-۳ - عمر بن عبدالعزیز
- ۲۱۳..... ۴-۲-۳ - سکه اسلامی
- ۲۱۷..... - سکه های تقلبی
- ۲۱۸..... ۴-۲-۴ - پدیده های مالی
- ۲۲۲..... ۴-۳-۱ - سازمان قضایی و اداری امویان
- ۲۲۲..... ۴-۳-۱-۱ - منصب قضا

۲۲۲.....	۴-۳-۱-۲-۲ - شرایط قاضی
۲۲۲.....	۴-۳-۱-۳ - دیوان مظالم
۲۲۴.....	۴-۳-۲ - سازمان اداری
۲۲۴.....	۴-۳-۲-۱ - تشکیلات اداری
۲۲۴.....	۴-۳-۲-۱-۱ - دیوان در اسلام
۲۲۵.....	۴-۳-۲-۱-۲ - دیوان در عصر امویان
۲۲۶.....	۴-۳-۲-۱-۲-۱ - دیوان خراج
۲۲۷.....	۴-۳-۲-۱-۲-۲ - دیوان خاتم
۲۲۸.....	۴-۳-۲-۱-۲-۳ - دیوان جیش (سپاه)
۲۲۸.....	۴-۳-۲-۱-۲-۴ - دیوان برید
۲۲۹.....	۴-۳-۲-۱-۲-۵ - دیوان رسائل (انشاء)
۲۳۰.....	۴-۳-۲-۱-۲-۶ - دیوان مستغلات
۲۳۰.....	۴-۳-۲-۱-۲-۷ - دیوان نفقات
۲۳۱.....	۴-۳-۳ - ترجمه و نقل دیوانها به زبان عربی
۲۳۲.....	۴-۳-۳-۱ - دیوان عراق
۲۳۳.....	۴-۳-۳-۲ - دیوان شام
۲۳۴.....	۴-۳-۳-۳ - دیوان مصر
۲۳۴.....	۴-۳-۳-۴ - دبیری (کتابت)
۲۳۵.....	۴-۳-۲-۲ - تقسیمات کشوری
۲۳۶.....	۴-۴ - سازمان نظامی امویان
۲۳۷.....	۴-۴-۱ - سپاه امویان
۲۳۷.....	۴-۴-۱-۱ - نیروی زمینی
۲۳۹.....	۴-۴-۱-۲ - نیروی دریایی
فصل پنجم	
۲۴۲.....	۵-۱ بررسی علل سقوط امویان

۲۴۵.....	۵-۱-۱ - ظلم .....
۲۵۰.....	۵-۱-۲ - درگیری خاندان اموی .....
۲۵۶.....	۵-۱-۳ - عرب تباران خراسان و نقش آنان در سقوط امویان .....
۲۶۵.....	۵-۱-۴ - چگونگی دعوت ابو مسلم در خراسان و تاثیر آن در سقوط امویان .....
۲۶۶.....	۵-۱-۵ - ولایت عهدی دو نفره .....
۲۶۸.....	۵-۱-۶ - درگیری های قبایلی .....
۲۷۲.....	۵-۱-۷ - عرب گرایی نزد امویان .....
۲۷۲.....	۵-۱-۷-۱ - گرایش سیاسی .....
۲۷۴.....	۵-۱-۷-۲ - گرایش اقتصادی .....
۲۷۶.....	۵-۱-۷-۳ - گرایش اجتماعی .....
۲۷۷.....	۵-۱-۸ - اختلافات مذهبی .....
۲۷۸.....	۵-۱-۹ - نبود افراد و اشخاص لایق در دستگاه اموی .....
۲۷۹.....	۵-۱-۱۰ - نقش اختلافات نیروهای نظامی شبه جزیره و عراق با نیروهای شام و احساس حقارت از برخورد نیروهای شامی .....
۲۸۰.....	۵-۱-۱۱ - نداشتن پایگاه مردمی امویان .....
۲۸۲.....	۵-۱-۱۲ - وسعت خاک .....
۲۸۴.....	۵-۲ - نتیجه گیری .....
۲۸۹.....	منابع و ماخذ .....

کلیات

۱. بیان مسئله

یکی از نگرشها نسبت به تاریخ، تجزیه و تحلیل حوادثی است که به عنوان نقطه عطفی در سرنوشت اجتماعات بشری به شمار می رود و دوران پس از رحلت پیامبر اسلام مشحون از این حوادث است. همان گونه که شهرستانی بیان کرده است نخستین افتراق مهم در میان مسلمانان، جدایی گروهی گراینده به حضرت علی(ع) در پی بیعت سقیفه و به خلافت نشستن ابوبکر بود. (ملل و نحل، ۱۳۷۵ ق: ۱/۱: ۳۰)

بدون وارد شدن در تفصیل مباحث کلامی، اجمالا در این حد معلوم است که امام علی(ع) در عین بیعت با خلفای سه گانه و پرهیز از ایجاد جدایی در صفوف مسلمانان، مقام خلافت را حقی برای خویش می شناخته و این نکته ای است که در برخی خطبه ها و نامه های آن حضرت و فرزندان ایشان، از جمله خطبه شقشقیه (نهج البلاغه، خطبه ی ۳) و نامه ی امام حسن(ع) به معاویه منعکس شده است. نکته ی دیگری نیز از انحرافات که ضربه ای مهلک تر و کاری تراز سقیفه بعد از صلح امام حسن(ع) رخ داد و آن اینکه علیرغم مفاد صلح نامه معاویه، برای بعد از خود جانشین تعیین کرد و از اینجا بود که دیگر بطور رسمی خلافت به حکومت موروثی تبدیل شد و در اینجا به موضوع چگونگی به خلافت رسیدن بنی امیه و سیر و ادامه حکومت توسط این خاندان و بررسی علل سقوط امویان علیرغم توسعه و بسط این امپراطوری می پردازیم

۲. اهمیت موضوع پژوهش و انگیزه انتخاب آن

سخن گفتن از تاریخ و علی الخصوص سلسله امویان بدون بررسی مسائل تاریخی کاری است بسیار سخت و در همین جا، جا دارد به اهمیت این موضوع بپردازیم که چه وقایعی بوقوع پیوست که انسانهای والا مقامی چون امام حسن(ع) از حق حاکمیت کنار زده شود و علیرغم ادعان دوست و دشمن فاضل بر افضل در کسب خلافت پیشی گیرد و معاویه که نه در آوردن به اسلام پیشنه ای داشته و نه مورد عنایت پیامبر بوده است بلکه ماهیت دین ستیزی و سابقه دشمنی و کارشکنی در برابر دعوت پیامبر (ص) داشته، می تواند خلافت را غصب کند.

از سوی دیگر شناخت تاریخ اسلام در زمینه های گوناگون از جمله سیاسی و اجتماعی دارای اهمیت ویژه ای است به طور کلی مسلمانان نسبت به وقایع و پدیده هایی که نقطه عطفی در تاریخ دین آنها محسوب می شود نمی توانند بی تفاوت باشند و بدون تحقیق و تفحص بگذرند . درک صحیح این رویدادها می تواند راه گشای جوامع اسلامی در برخورد با مسائل و معضلات احتمالی پیش رو باشد . همچنانکه می تواند با ایجاد الگوهای رفتاری مناسب در سطح روابط سیاسی و اجتماعی نیز منجر گردد.

۳. سوالات مطروحه در پژوهش

در این تحقیق یک سوال اصلی مطرح می باشد و آن هم دلایل فروپاشی خلافت امویان است ولی سوالات دیگری نیز در این راستا مطرح می باشند از جمله اینکه :

۱- آیا این سلسله که توانسته بود قلمرو خود را به بیشترین حد خود در طول تمام تاریخ اسلام بسط و توسعه دهد چگونه به یکباره رو به اضمحلال و زوال کشیده شد.

۲- آیا علت سقوط به یکباره با قیام عده ای از طرفداران از بنی عباس با شعار الرضای من آل محمد (ص) سبب سقوط می باشد و یا علل دیگری دارند.

۳- آیا سقوط و زوال بنی امیه از مدتها قبل شروع شده بود و در واقع قیام بنی عباس بهانه ای برای سقوط بود.

۴- آیا مشکلات اجتماعی و اوضاع وخیم اقتصادی و سیستم مالیاتی سبب سقوط بودند.

۵- در آخر اینکه آیا سبب این سقوط به علت مشکلات داخلی بوده است و یا مسائل دیگر ، البته سوالات بسیاری دیگر مطرح می باشند.

۴. فرضیه

برای هر یک از سوالات مطروحه پاسخ های وجود دارد که از جمله آنها می توان به :

۱- منابع فراوانی بر این حقیقت تاکید ورزیده اند که یکی از مشخصه های اصلی جامعه جاهلی

پیش از ظهور اسلام تشنت و پراکندگی و وجود نزاع ها و کشمکش های گسترده قومی و نژادی

بود که در تار و پود آن رسوخ یافته و به تدریج جزء فرهنگ و آداب و رسوم مردم آن سرزمین

گشته بود هر چند آموزه های سازنده اسلام ، نظامی جدید با امتی فداکار و آرمانی بنا نهاد اما به محض در گذشت رسول خدا (ص) و با ماجرای سقیفه بار دیگر آتش کینه های فرو خفته رو به شعله ور شدن نهاد و واگرایی و تکیه بر افتخارات طایفه ای و امتیازهای قبیله ای در کانون توجه امویان جای گرفت .

۲- آیا پشت کردن فرماندهان نظامی یا حاکمانی که توسط امویان انتخاب شده بودند ولی در آخر بلای جان خودشان گردید.

۳- یا اینکه مردم بطور کلی از سیستم خسته شده بودند و با به روی کار آوردن عباسیان از حکومت امویان خلاصی یابند.

۴- در آخر اینکه این قیام در ابتدا با همدستی عده ای از امویان رخ داد ولی در نهایت کارها از دست ایشان خارج گردید و منجر به سقوط امویان گردید.
و فرضیه های دیگر ...

. منابع و روش تحقیق

برای مطالعه تاریخ اسلام همانند تمامی علوم و موضوعات تاریخی می بایستی مبتنی بر شناخت و نقد منابع انجام داد و یک محقق و پژوهشگر باید مشخص نماید که موضوع خود را از چه منابع و به کدامیک از آنها چه ارزشی داده و به چه دلیل، به کدامیک از منابع اعتماد کرده است و از آنجائیکه منابع اطلاعاتی تاریخ صدر اسلام متعدد، متفاوت و مختلفند . تفاوت ارزشی و محتوایی این منابع ، درجه اعتبار، زمان تدوین ، تنظیم یا تالیف، کمیت و کیفیت اخبار و گزارشهای عنوان شده در منابع ایجاب می کند که تمامی این منابع را شناسایی ، دسته بندی و مورد نقد و ارزشیابی استفاده قرار دهیم و در این تحقیق سعی شده است که انتخاب منابع کهن که به لحاظ تالیف و نگارش کمترین فاصله زمانی را با دوره امویان داشته باشد و برای انجام این تحقیق از حدود 100 عنوان کتاب استفاده شده است

مشکل اساسی تحقیق در تاریخ امویان از این منظر است که تمامی منابع بعد از آن دوره و علی الخصوص در عهد عباسیان ، دشمنان سرسخت و انتقامجوی امویان نوشته شده است و در کینه توزی ، عباسیان و کینه